

ლამაზი უცუნას (*Colchicum speciosum* Stev.) მორფო-ბიოლოგიური თავისებურებები

როზა ბიძინაშვილი-ბიოლოგიის აკადემიური დოქტორი

საკვანძო სიტყვები: გეოფიტი, დეკორატიული, სამკურნალო, ინტროდუქცია, იშვიათი, კოლხიკუმი.

რეზიუმე

გვარი *Colchicum* L.-ის წარმომადგენლები უძველეს სამკურნალო მცენარეთა რიცხვს მიეკუთვნებიან, მათ შორის გამორჩეულია კავკასიის სუბენდემური სახეობა - ლამაზი უცუნა (*Colchicum speciosum* Stev.), რომელიც მრავალი ქვეყნის ფარმაკოპეიაშია შეტანილი და მისგან მიღებული პრეპარატები ადამიანისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

ათეული წლებია საქართველოს (თბილისის) ეროვნულ ბოტანიკურ ბაღში მცენარე წარმატებითაა ინტროდუცირებული, გადის განვითარების ყველა ფაზას, ახასიათებს გამძლეობა თბილისის სემი-არიდული კლიმატური პირობებისადმი, არის ყინვაგამძლე, ზაფხულის გვალვისაგან არ ზიანდება, ვინაიდან იმ დროისათვის მოსვენების მდგომარეობაში იმყოფება. ახასიათებს რეგულარული გამრავლება თესლით და ვეგეტატიურად. სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია ზემოაღნიშნულ ნიშანთვისებებზე, ხოროტიპზე, გავრცელებაზე, პაბიტატებზე, ბიოლოგიურ თავისებურებებსა და კულტივირებაზე.

შესავალი

უძველეს წარსულში, როდესაც ბერძნები შეიჭრნენ ლეგენდებით მოცულ კოლხეთში და გაეცნენ მის მცენარულ საფარს, მათი ყურადღება მიიქცია ერთ-ერთმა მცენარემ, რომელიც ზაფრანს (*Crocus*) მიახლოებდნენ. იგი ძლიერ მსამიანი იყო (ცხოველები არ ეკარებოდნენ) და საოცარი თვისება ჰქონდა, ნაყოფები ფოთლებთან ერთად გაზაფხულზე ვითარდებოდა, ყვავილობდა კი შემოდგომით. ბერძნებმა მას, მისი სამშობლოს აღსანიშნავად “კოლხიკუმი” (*Colchicum*) უწოდეს.

გვ. *Colchicum*-ის წარმომადგენლები უძველეს სამკურნალო მცენარეთა რიცხვს მიეკუთვნებიან, მათ შორის გამორჩეულია უცუნა (*Colchicum speciosum* Stev.). გალენი, ძველი რომის ცნობილი ექიმი უცუნას თესლებს კარგ საშუალებად თვლიდა ნიკრისის ქარის (პოდაგრა) საწინააღმდეგოდ. აქედან ცნობები მის შესახებ გავრცელდა ევროპაშიც. XIII ს-ში გამოვიდა ბერძენი ექიმის დიმიტრი პაპაგენოსის ტრაქტატი, რომელიც სპეციალურად ნიკრისის ქარს მიეძღვნა და იქ სხვა მცენარეებთან ერთად უცუნას თესლებიც იყო აღნიშნული. შუა საუკუნეებში დიდი სახელი მოიხვეჭა ფრანგი ოფიცრის ჰუსონის სამკურნალო საშუალებამ, რომელიც “ჰუსონის წყლის” სახელწოდებით იყო ცნობილი და პანაცეად ითვლებოდა. წამლის შემადგენლობა გასაიდუმლოებული იყო, ვიდრე ერთმა ინგლისელმა ფარმაცევტმა არ გამოიკვლია, რომ უცუნას ღვინის ნაყენს წარმოადგენდა [1].

კავკასიაში ლამაზი უცუნას ტუბეროლქვის ფხენილს ხმარობდნენ ჩირქოვანი ჭრილობებისა და განგრენული წყლულების სამკურნალოდ [2].

მცენარის ეტიმოლოგიის შესახებ საინტერესო მოსაზრება აქვს ზ. მაყაშვილს (1996), “როგორც სამკურნალო მცენარე შეიძლება იყოს “უწუნო” [3].

შრომის ძირითადი ნაწილი

ბოტანიკური დახასიათება: ლამაზი უცუნა-*Colchicum speciosum* Stev. (ოჯახი სათოვლიასებრნი - Colchicaceae) მრავალწლოვანი ბალახოვანი მცენარეა 40-50 სმ-მდე სიმაღლის მიწისზედა ყლორტებით. ტუბეროლქვი 3,5-5 სმ-მდე სიგრძის და 2,5-4 სმ-მდე სიგანისაა, მომრგვალო, გამონაზარდს მოკლებული, დაფარულია ყავისფერი, უხეში ქერქლით, ივითარებს გამსხვი-

ლებულ ფესვებს. ფოთოლი 3-4 (6), მოგრძო ღანცეცა ან ელიფსურია, წვერში მობლაგვო, 18-25 სმ სიგრძისა და 3,5-5 სმ სიგანის, შიშველი, გრძელ ვაგინიანი. ყვავილი მარტოულია, ორსქესიანი, მსხვილი, იისფერ-ვარდისფერი, უსუნო, 20-25 სმ სიგრძის; ყვავილსაფარი მიღისებრ-ძაბრისებრია, მისი ფოთლები 6-ია, ორ წრედ განლაგებული, ძირიდანვე შეზრდილი გრძელ ცილინდრულ მილად. ყვავილები შემოდგომაზე ვითარდება, ხოლო ფოთლები და ნაყოფები – გაზაფხულზე. ნაყოფი ელიფსური, მრავალთესლიანი, 5 სმ-მდე სიგრძის კოლოფია; თესლი სფერულია, დანაოჭებული, მსხვილი, ყავისფერი, ხორცოვანი არილუსით.

ფენოლოგია: ტყის სარტყელში ვეგეტაციას იწყებს თებერვლის ბოლოს და ამთავრებს ივნისის პირველ ნახევარში, თესლი მწიფდება მაისის ბოლოს; ხოლო სუბალპურ სარტყელში – ივნისის ბოლოს. ყვავილობა შესაბამისად მიმდინარეობს აგვისტოს ბოლოს და სექტემბრის პირველ ნახევარში ან სექტემბერ-ოქტომბერში.

ღამაზი უცუნას ტუბერბოლქვი

ღამაზი უცუნას კოკრიანობა და ყვავილობა

გაზაფხულზე განვითარებული ვეგეტატიური ყლორტები და ნაყოფები

მნიშვნელობა: დეკორატიული და სამკურნალო მცენარეა. სამკურნალო ნედლეულს ძირითადად ტუბერბოლქვი წარმოადგენს, რომელსაც აგროვებენ ყვავილობის პერიოდში, აგვისტოს ბოლოდან შუა ოქტომბრამდე. ნედლეული სამკურნალო თვისებებს 3 თვეს ინარჩუნებს.

შეიცავს ალკალოიდებს, მათ შორის ძირითადია-კოლხიცინი (ძლიერ ტოქსიკურია, ითვლება მიტოზურ შხამად), კოლხამინი, სპეციოზინი და კოლხიცივრინი. კოლხამინი ხასიათდება კოლხიცინის მსგავსი მოქმედებით, მაგრამ ნაკლებ შხამიანია. ორივე ნივთიერება მიეკუთვნება კარიოკლასტურ შხამებს, ხასიათებიან უჯრედის ბირთვის დაყოფის (მიტოზი) შეჩერების უნარით. აღნიშნული ალკალოიდები განსაზღვრავს მცენარის საერთო ფარმაკოლოგიურ მიმართულებას. ანტიმიტოზური აქტივობიდან გამომდინარე გამოირჩევიან ავთვისებიანი სიმსივნეების საწინააღმდეგო მოქმედებით. ტუბერბოლქვების გარდა სამკურნალოდ თესლებიც გამოიყენება, რომლებიც ასევე მდიდარია ალკალოიდებით. უცუნასგან მიღებულია პრეპარატები: 0,5% კოლხამინის მალამო, გამოიყენება კანის კიბოს ენდოფიტური და ეგზოფიტური ფორმების I და II სტადიის დროს; კოლხამინის პერორალური გამოყენების ძირითად მაჩვენებელს წარმოადგენს ლეიკოზი და კუჭ-ნაწლავის კიბო, რომელიც ოპერატიულ მკურნალობას არ ექვემდებარება. მცირე დოზებით მიღებისას აფართოებს სისხლძარღვებს, სწორედ ამითაა გამოწვეული მისი თერაპიული ეფექტი ნიკრისის ქარის, რევმატიული დაავადებებისა და ნევრალგიის დროს. კოლხიცინის შემცველი პრეპარატების მიღება ამ შემთხვევაში შედეგიანია, მაგრამ გაბედული, ვინაიდან დიაპაზონი მკურნალობასა და მის ტოქსიკურობასთან დოზებში ძალიან მცირეა. იგი არ უნდა აჭარბებდეს 0,001 გ 3-4 ჯერ დღეში.

უცუნას ალკალოიდები ფართოდ გამოიყენება გენეტიკურ გამოკვლევებში, აგრეთვე სელექციაში პოლიპლოიდური ფორმების მისაღებად [4, 5, 6, 7].

მაღალი ტოქსიკურობიდან გამომდინარე, კოლხიცინის პრეპარატებით მკურნალობა ექიმის მეთვალყურეობის გარეშე დაუშვებელია!

ხორცილი: კავკასიის სუბენდემია, ატროპატანურ-კავკასიური ელემენტი. კლასიკური ადგილი საქართველოა. Holotypus: Caucasus Ex Iberia Bulbos misit D.Wilhelmsi (H; isotypus: LE!).

საერთო გავრცელება: მცირე აზია (აღმ. ანატოლია); ჩრდ. ირანი.

კავკასია: ჩრდ. კავკ.; სამხრ. კავკ.: აზერბ., სომხ.

საქართველო: აფხაზეთი, სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, სამეგრელო, აჭარა, შიდა ქართლი, ქართლი, მთიულეთი, კახეთი, თრიალეთი, ჯავახეთი, მესხეთი [8].

თბილისის შემოგარენში ჩვენს მიერ აღირიცხა შემდეგი პუნქტების-ვერეს ხევი, წყნეთი, კოჯორი, წოდორეთი, ცხვარიჭამია, ბევრეთი, ნორიოს ტყის ფიტოცენოზებში.

ჰაბიტატი: უცუნა სინათლისმოყვარული მეზოფიტია, ფართო ეკოლოგიური ამპლიტუდით; კარგად ვითარდება წვრილ-ლორდიან ნიადაგებზე, გაურბის ჭარბტენიან ადგილებს, იზრდება წიფლნარ-წაბლნარ, წიფლნარ-რცხილნარ-ნეკერჩხლიან ტყეებში, მდინარისპირა მურყნარებში, ბუჩქნარების რაყებში, ტყეკაფებზე, ფიჭვნარი და ნაძვნარი ტყეების პირებზე. განსაკუთრებით ჭარბადაა მთის შუა სარტყლის ნატყევარ მდელოებზე. არეალის დასავლეთით უმთავრესად გვხვდება ტყის მეზოფილურ მცენარეებთან, მთის შუა სარტყლიდან სუბალპურ სარტყლამდე, ზღვ. დ. 2500 (3000) მ-მდე. ფართო რაყები დამახასიათებელია სუბალპური სარტყლის შემდეგი ფორმაციებისათვის: მაღალბალახეულობა და სუბალპური მდელოები; მთის შუა და ზედა სარტყელში უცუნას პოპულაციები ტყის სარტყელში გვხვდება. არეალის აღმოსავლეთ და სამხრეთ ნაწილში დაკავშირებულია მთამდელოს ფორმაციებთან, ტყის ზედა სარტყლის მეჩხერ ტყეებთან და სუბალპურ მდელოებთან, სადაც ფართო დაჯგუფებებს ქმნის [9, 10].

პოპულაციების რიცხოვნობა და სტრუქტურა: წლების განმავლობაში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ბუნებრივ ფიტოცენოზებში ჩვენს მიერ ჩატარებული დაკვირვებების საფუძველზე უნდა აღინიშნოს, რომ ლამაზი უცუნას არსებული პოპულაციები განიცდის სტრუქტურულ ცვლილებებს, მათი რაოდენობა ყოველწლიურად მნიშვნელოვნად მცირდება. მართალია, მცენარეთა სიმრავლის გამო, რიგ პუნქტებში ჯერ შეუმჩნეველია ცენოზის რღვევის პროცესები, მაგრამ მისი ორმაგი დატვირთვიდან გამომდინარე (დეკორატიული, სამკურნალო), ამ პროცესების ასეთი სახით გაგრძელება უდავოდ იმოქმედებს პოპულაციებში მცენარეთა რაოდენობაზე.

რიცხოვნობის შეცვლის მიზეზები: ძირითადი ლიმიტირების ფაქტორი ანთროპოგენური სტრესით უნდა იყვეს გამოწვეული, ყვავილებისა და ტუბერბოლქვების ინტენსიური შეგროვება, რასაც ემატება ხანძრები, რეკრეაცია, საქონლის არარეგულირებადი ძოვება, მცენარეების გათეღვა, ეკოტოპის ნგრევა, ტერიტორიების სამეურნეოდ ათვისება.

პოპულაციების დაცვისა და შენარჩუნების ღონისძიებები: ბუნებაში დაცვა და ფართოდ კულტივირება.

შენიშვნა: საქართველოს ეროვნულ (თბილისის) ბოტანიკურ ბაღში ინტროდუქციის მიზნით ლამაზი უცუნას საწყისი მასალა ტუბერბოლქვების სახით პირველად შეგროვდა გასული საუკუნის 80-იან წლებში, აფხაზეთში, ავადხარაზე, სუბალპურ მდელოებზე, სადაც მცენარე ფართო პოპულაციებით იყო წარმოდგენილი (მას შემდეგ მცენარეთა განახლება ვეგეტატიური გზით პერიოდულად წარმოებდა).

ბიოლოგიური თავისებურებები: როგორც ცნობილია, ლამაზი უცუნა ხასიათდება სეზონური განვითარების ორიგინალური ციკლით. ყვავილობს შემოდგომით (სექტემბერ-ოქტომბერი) უფოთლო მდგომარეობაში. ფოტოსინთეზირებული ფოთლისეული ყლორტები, ნაყოფები მიწის ზედაპირზე წარმოიქმნება მხოლოდ მომავალი წლის გაზაფხულზე (თებერვლის ბოლოს, მარტის პირველ რიცხვებში). თესლმსხმოიარობის შემდეგ (ივნისი) ყლორტების მიწისზედა ნაწილი ხმება და მცენარეები ზაფხულში (ივლის-აგვისტო) გადადიან ე.წ. „მოსვენების“ პერიოდში.

მისთვის დამახასიათებელია სიმპოდიალური ზრდა-განვითარება და ტუბერბოლქვების ყოველწლიური ცვლა. მისი თითოეული წლიური ყლორტი წარმოადგენს დამოუკიდებელ ინდივიდს, რომელიც თავის განვითარებაში გადის კვირტის შიდა ფაზას (ხანგრძლივობა 1 წლამდე), ყლორტების მიწისქვეშა და მიწისზედა განვითარების ფაზას (12-13 თვე) და ბოლოს დედასეული ტუბერბოლქვის (8-12 თვე) ფაზას. სულ უცუნას ცალკეული ინდივიდები ცხოვრობენ 2,5-3 წელს.

კულტივირება: გვ. Colchicum-ის სახეობები, რომელთათვისაც დამახასიათებელია ყოველწლიურად ტუბერბოლქვების ცვლა, მიეკუთვნება ე.წ. ვეგეტატიურ მცირეწლოვანთა ტიპს [9]. გეოფიტები (სტოლონურ-ტუბეროვანი და სტოლონურ-ბოლქვოვანი ბიომორფები) შეტანილია ვეგეტატიურად მოძრავ მცენარეთა ჯგუფში, რომლებსაც, ვეგეტატიური გამრავლება კარგად აქვთ გამოხატული და ფიტოცენოტიკურ მნიშვნელობას იძენს.

ბუნებრივ პირობებსა და კულტურაში ლამაზი უცუნა წარმატებით მრავლდება თესლით და ვეგეტატიურად. თესლი გროვდება შეყვითლებული კოლოფების გახსნის დასაწყისში, ვინაიდან მათ მოგვიანებით ჭიანჭველები საკვებად იყენებენ. კოლოფებს აშრობენ გაშავებამდე, რის შემდეგაც მათგან გადმოყრიან თესლებს, რომლებსაც მალევე თესავენ. ზედმეტად გადამშრალებული თესლების დათესვისას კლებულობს აღმონაცენის რიცხვი და ხშირად აღმოცენებაც მოგვიანებით, დათესვიდან 1 წლის შემდეგ იწყება. თესლების ღია გრუნტში აღმოცენება 70-80%-ია. თესლი ღივდება ორ პერიოდში: შემოდგომით და გაზაფხულზე. შემოდგომით, როგორც წესი, ახლადშეგროვილი თესლების დათესვისას, აღმონაცენი გაზაფხულზე, მარტის ბოლოს-აპრილის დასაწყისში წარმოიქმნება; გაზაფხულზე კი აუცილებელია სტრატეგიული თესლის თესვა, რომელთა აღმონაცენი 4-4,5 თვეში ვითარდება. აღმონაცენის ღებანი დიფერენცირებულია ვაგინად, დამაკავშირებლად და ჰაუსტორიად, რომელიც თესლის ენდოსპერმშია ჩაღრმავებული. ჰიპოკოტილე სუსტადაა განვითარებული, რის გამოც იქმნება შთაბეჭდილება ღებნის ვაგინის უშუალოდ გადასვლისა მთავარ ფესვად, რომელიც ვერტიკალურად ქვევით იზრდება. პირველი მწვანე ფოთოლი ცილინდრულია, მილისებრი. პირველი ფოთლის ვაგინის ძირში საგაზაფხულო ვეგეტაციის დამთავრებისას ფორმირდება 1 მცირე ზომის ტუბერბოლქვი, მკვეთრად გამოხატული დეზით. დეზი სპეციალიზირებული ორგანოა, რომელიც ემსახურება ნიადაგში განახლების კვირტის ჩაღრმავებას. ზრდასრულ მცენარეებს, როგორც წესი, დეზი არა აქვთ. ეს მეტად მნიშვნელოვანი თავისებურება გათვალისწინებულ უნდა იქნეს მცენარის გადარგვისას. ვეგეტატიური მცენარეები შეიძლება გადაირგას იმგვარად, რომ არ მივიღოთ მკაცრად განსაზღვრულ სიღრმეს, ვინაიდან ახალგაზრდა ტუბერბოლქვები თანდათანობით მონახავენ თავიანთ ადგილს ნიადაგში და ნორმალურად გაიზრდებიან და განვითარდებიან.

გენერაციული მცენარეები შეიძლება გადაირგას (ნიადაგის მექანიკური შემადგენლობიდან დამოუკიდებლად) 18-22 სმ სიღრმეზე. უფრო ნაკლები სიღრმით დარგვის შემთხვევაში, მცენარეები სწრაფად ამთავრებენ გაზაფხულის ვეგეტაციას და უფრო სუსტად ვითარდებიან. გენერაციული ეგზემპლარების ტუბერბოლქვებს უკვე დაკარგული აქვთ დეზის წარმოქმნის უნარი და ყოველწლიური განახლებისას არ შესწევთ ნიადაგში შესაბამის სიღრმეზე ჩაღრმავების უნარი.

მრავალი ბოლქვოვანი და ტუბერ-ბოლქვოვანი მცენარეებისათვის ვეგეტატიური გამრავლება (შვიდეული) წარმოადგენს მათი მასობრივი გამრავლების ძირითად საფუძველს, როგორც ბუნებრივ პირობებში, ისე კულტურაში. ამ მცენარეებში ვეგეტატიური გამრავლების უპირატესობას წარმოადგენს ის, რომ დროის მოკლე პერიოდში შესაძლებელია მიღებულ იქნეს

მოზრდილი მცენარეები, რაც არ შეიძლება ითქვას თესლით წარმოქმნილ ინდივიდებზე, რომელთათვისაც დიდი სასიცოცხლო ციკლის ვირგინალური პერიოდი გრძელდება ათეულწლოებით. ასე მაგ., *Colchicum speciosum*-ისთვის, რომელიც დასავლეთ საქართველოში ფართო პოპულაციებითაა წარმოდგენილი, ლიტერატურული მონაცემების თანახმად, ყვავილობის ფაზა დგება მე-15-18 სავგებტაციო წელს [9], ხოლო კულტურის პირობებში ეს სახეობა ყვავილობს მე-6-7 წელს [11].

უცუნა დეკორატიულ მებაღეობაში

ბოლქვოვანი და ტუბერ-ბოლქვოვანი გეოფიტების ბუნებრივი გამრავლების ინტენსივობა განისაზღვრება ზრდასრული მცენარის განახლების კვირტების რიცხვითა და განვითარების ხარისხით, რომელთა მდგომარეობა თავის მხრივ დამოკიდებულია ნიადაგურ-კლიმატურ პირობებზე. უცუნას, როგორც წესი, უვითარდებათ ორი კვირტი—ქვედა და ზედა, რომლებიც წარმოიქმნება პირველი და მეორე მწვანე ფოთლების უბეებში. მხოლოდ ერთი კვირტის განვითარების შემთხვევაში (ჩვეულებრივ ეს არის ქვედა) ხდება მცენარეების ყოველწლიური განახლება, ხოლო თუ ზრდას იწყებს მეორე კვირტიც, ადგილი აქვს ვეგეტატიურ გამრავლებას. მცენარეთა ვეგეტატიურ გამრავლებაზე არსებითად მოქმედებს ზამთრის დაბალი ტემპერატურა და ნიადაგის ტენიანობა. კარგი აერაციისა და ნიადაგის ნორმალური ტენიანობის პირობებში ვითარდება დამატებითი კვირტები, ჭარბმა ტენმა ნიადაგში შეიძლება დაჩაგროს არა მხოლოდ ყლორტწარმოქმნა, არამედ ვეგეტატიური მრავალწლოვნების მიწისქვეშა ორგანოების-ტუბერ-ბოლქვების განვითარება.

ჩვენი დაკვირვების თანახმად, ბუნებრივი ზრდის ადგილებში უცუნა ინვითარებს ბუდობრივ კლონებს, რომელიც 8-15-მდე ინდივიდს ითვლის, ზოგჯერ კი მათი რიცხვი 30-35-ს აღწევს. უნდა აღინიშნოს, რომ გვარი *Colchicum*-ის სახეობებში, ინტენსიური ვეგეტატიური გამრავლება, დამახასიათებელია მხოლოდ უცუნასათვის (*Colchicum speciosum*). მცენარეთა ვეგეტატიურ გამრავლებაზე არსებითად მოქმედებს ზამთრის დაბალი ტემპერატურა და ნიადაგის ტენიანობა. კარგი აერაციისა და ნიადაგის ნორმალური ტენიანობის პირობებში ვითარდება დამატებითი კვირტები, ჭარბმა ტენმა ნიადაგში შეიძლება დაჩაგროს არა მხოლოდ ყლორტწარმოქმნა, არამედ ვეგეტატიური მრავალწლოვნების მიწისქვეშა ორგანოების განვითარება. იმ განმსაზღვრელი ფაქტორებიდან, რომლებიც არეგულირებს უცუნას ვეგეტატიურ გამრავლებას, უპირველესია დედისეული მცენარის განვითარების ხარისხი, მისი სახეობრივი სპეციფიურობა და მეორეს მხრივ, ეკოლოგიური მახასიათებლები.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზრდასრული ტუბერბოლქვებისათვის დამახასიათებელია განახლების ორი კვირტი: ზედა და ქვედა. როგორც წესი, ყოველწლიურად ვითარდება ქვედა კვირტი; თუ ორივე ერთდროულად იწყებს ზრდას, ეს უკვე ვეგეტატიური გამრავლების საწინდარია, ვინაიდან ერთ დედისეულ ტუბერბოლქვზე წარმოიქმნება ორი შვილეული.

ხელოვნურად ვეგეტატიურ გამრავლებას ატარებენ ან ადრე გაზაფხულზე-მცენარეთა ვეგეტაციის დაწყებისას, ან ვეგეტაციის დამთავრების შემდეგ-ივლისის ბოლოს, აგვისტოს დასაწყისში. მათ თხრიან, აცილებენ ფოთლებსა და ძველ ტუბერბოლქვებს; ახალგაზრდა მცენარეებს რგავენ ცალკე, უხვად რწყავენ; ისინი ნორმალურად ვითარდებიან, მაგრამ არ ნაყოფმსხმოიარობენ. ძველ ტუბერბოლქვში ზრდას იწყებს ზედა კვირტი, რომელიც უფრო ხშირად მომდევნო წელს ვითარდება. უცუნას ტუბერბოლქვების გადარგვის ოპტიმალური და ყველაზე ხელსაყრელი პერიოდია ზაფხულის “მოსვენების პერიოდი” (ივლისი), როდესაც შენაცვლებადი ტუბერბოლქვი უკვე ფორმირებულია და მასში სამარაგო საკვები ნივთიერებების (სახამებლის) მაქსიმუმია, ხოლო განახლების კვირტი ჯერ განვითარების ადრეულ სტადიაში იმყოფება.

უცუნას რგავენ ნახევრად დაჩრდილულ ადგილებზე. კარგად ვითარდება ყველანაირი ტიპის, სათანადოდ დამუშავებულ, ფხვიერ და საკმაოდ განოციერებულ, ნაკლებ დატენიანებულ ნიადაგებზე. საუკეთესო სასუქს წარმოადგენს ნემომპალა ან კომპოსტის მიწა, რომელიც შეაქვთ 10-15 კგ ოდენობით 1 მ² ფართობზე. ნიადაგს ამუშავებენ, არა უმცირეს 25 სმ სიღრმეზე. წვრილი ტუბერბოლქვები ირგვება-8-10 სმ სიღრმეზე, 10-15 სმ დაცილებით; მსხვილი ტუბერბოლქვები 12-15 სმ სიღრმით, 25 სმ დაცილებით. შვიდეულ ტუბერ-ბოლქვებს რგავენ 6-10 სმ სიღრმეზე. ერთსა და იგივე ადგილას მათი მოყვანა რეკომენდებულია 5-7 წლის მანძილზე.

სავეგეტაციო პერიოდში მცენარეთა მოვლა მდგომარეობს განოციერებაში, ნიადაგის გაფხვიერებაში, სარეველების მოცილებასა და საჭიროებისამებრ მორწყვაში. რეგულარული და უხვი მორწყვის შემთხვევაში, ნიადაგში ზედმეტი ტენის არსებობისას, მცენარის ცალკეულ ორგანოებზე აღინიშნება ლოკოკინები, ლორწო და ნაცრისფერი სიღამპლე, რომელიც სოკოვან დაავადებებს მიეკუთვნება. ამ შემთხვევაში მცენარეს ამუშავებენ სისტემური მოქმედების ფუნგიციდებით, პრეპარატის ფორმა-პენკონაზოლი. დამუშავების წინ აუცილებელია დაზიანებული ნაწილების გადაჭრა და დაწვა [7]

სამრეწველო თვალსაზრისით მეტად პერსპექტიულია ლამაზი უცუნას კულტივირება, რომელიც ამ გვარის სხვა სახეობებისაგან განსხვავებით დიდი ზომებით გამოირჩევა, რის გამოც სამკურნალო ნედლეულის დამზადება ფრიად რენტაბელურია [11].

ლამაზი უცუნას მოშენება საქართველოში შესაძლებელია თითქმის ყველა ჰუმიდურ რაიონში; დასავლეთ საქართველოში ზღვ. დ. 300-1500 მ-ზე, აღმოსავლეთ საქართველოში კი ზღვ. დ. 800-1700 მ-მდე.

ლიტერატურა

1. **Сало В.М.** Зеленые друзья человека. М., 1975.
2. **Ролловъ А.Х.** Дикорастущие растения Кавказа, их распространение, свойства и применение. Типография К.П. Козловского. Тифлиси, 1908.
3. **მაყაშივილი ზ.** მცენარეთა სახელდება. “მეცნიერება”. თბილისი, 1996.
4. **Атлас лекарственных растений СССР.** Медлит. М. 1962.
5. **Кортиков В.Н., Кортиков А.В.** Лекарственные растения. Энциклопедия. Айриспресс Рольф. М., 1998.
6. **ბიძინაშივილი რ.** ავი სენი და სამკურნალო მცენარეები. „მწიგნობარი“, თბილისი, 2016.
7. **ბიძინაშივილი რ.** ერთლებნიანი სამკურნალო გეოფიტების კულტივირების პერსპექტივები. „მწიგნობარი“, თბილისი, 2018.
8. **საქართველოს ფლორა** ტ. XVI. გამოცემა II. “უნივერსალი”, თბილისი, 2011.
9. **Шорина Н.И.** Характеристика природных зарослей безвременника великолепного в Западном Закавказье и возможности их эксплуатации. Растительные ресурсы I, вып. IV. М., 1965.
10. **Шретер А.И., Муравьева Д.А., Поскалн Д.А., Ефимова Ф. В.** Лекарственная флора Кавказа. «Медицина», М., 1979.
11. **ბიძინაშივილი რ.** თბილისის მიდამოების ფლორის სამკურნალო გეოფიტები. “ბასიანი”. თბილისი, 2009.

Morpho-biological peculiarities of *Colchicum speciosum* Stev

Roza Bidzinashvili - Academic Doctor of Biology

Key words: geophyte, ornamental, medicinal, introduction, rare, colchicum.

Abstract

The representatives of the genus *Colchicum* L. belong to the oldest medicinal plants, including the subendemic Caucasian species - *Colchicum speciosum* Stev., Which is included in the pharmacopoeia of many countries and the preparations obtained from the plant have vital importance for humans.

The plant has been successfully introduced in the National Botanical Garden of Georgia for decades, passes through all phases of development. It is characterized by steadiness to the semi-arid climatic conditions of Tbilisi. The plant is frost resistant and is not usually affected by summer droughts because it enters a dormant phase at this time. It is characterized by regular propagation by seeds and vegetatively. The article focuses on the above mentioned peculiarities, chorotype, spread, habitats, biological features and cultivars.